

3. Ефименко Н.Н. Театр физического воспитания и оздоровления детей дошкольного и младшего школьного возраста. Авторская программа / Н.Н. Ефименко. – Таганрог, 2007. – 68 с.

4. Романенко О.В. Психофізіологічні аспекти готовності дітей із церебральним паралічем до шкільного навчання / О.В. Романенко // Дефектологія. – 2006. – №3. – С. 33-35.

5. Чеботарьова О.В. Особливості корекційно-реабілітаційної роботи з учнями із порушеннями опорно-рухового апарату/ О.В.Чеботарьова // Дефектологія / Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №3. – С.16-21.

6. Ханзерук Л.О. Сучасні підходи до психолого-педагогічної корекції розвитку дітей з ДЦП / Л.О.Ханзерук // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету: Вип. VII. – 2007. – С. 326-329.

7. Шевцов А. Освітні основи реабілітології: [монографія] / Андрій Гаррійович Шевцов. – К.: «МП Леся», 2009. – 483с. – Бібліограф.: С. 461-481.

УДК: 376-056.36:37.016:502.2] -053.5

Трикоз С.В.

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» У ПОЧАКОВІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

У статті розглядаються напрямки удосконалення змісту предмета «Природознавство» для дітей з розумовою відсталістю у підготовчому, 1-5 класах, що передбачає розкриття мети, завдань, змістових ліній, принципів реалізації предмета, використання спеціальних методів та прийомів навчання.

Ключові слова: зміст природознавства у початковій школі для дітей з розумовою відсталістю; завдання, методи та прийоми навчання природознавству.

Трикоз С.В.

ОБНОВЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПРИРОДОВЕДИНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются вопросы усовершенствования содержания предмета «Природоведение» для детей с нарушениями интеллектуального развития в подготовительных, 1-5 классах, что предполагает раскрытие цели, задач, содержательных линий, принципов реализации предмета, использование специальных методов и приёмов обучения.

Ключевые слова: содержание природоведения для детей с нарушением интеллектуального развития, задачи, методы и приемы обучения природоведению.

Snizhana Trikoz

UPDATING THE CONTENT OF NATURAL SCIENCE FOR ELEMENTARY SCHOOL FOR CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article deals with improving the content of the subject "Natural science" for children with intellectual disabilities grades 1-5, which involves the disclosure of the purpose, objectives, content lines, the implementation of the principles of the subject, the use of special methods and techniques of teaching.

The basic idea of the content of natural science is discovering and establishing connections between the components nonliving and living nature, awareness of students belonging to nature and society; creating conditions for careful attitude to the environment, in explaining the impact on labor activity of people all components of nature. Updated content of the subjects' Natural

science 'for mentally disabilities children, given the educational standard, is to provide a amount of knowledge and representations that will provide becoming of students' skills use them respective to operate in appropriate life situations which will be a basis of ideological orientation of the individual.

The most crucial principles in the selection of educational material on nature is the principle of sufficient material to form students' understanding of the world around the person, their awareness of belonging to nature, nonliving objects understanding of and wildlife connection between nature and employment rights, and the principle of availability of material for perception and assimilation of students with mentally disabilities children.

Key words: natural science content for children with intellectual disabilities, objectives, methods and techniques of teaching natural history.

Постановка проблеми. Світоглядні зміни сучасного суспільства призводять до необхідності змін у системі спеціальної освіти, зокрема для осіб із з розумовою відсталістю на засадах гуманізму, демократії, взаємоповаги тощо. Вирішенню проблем модернізації спеціальної освіти сприяє розробка та впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, оновлення змісту навчання і виховання, визначення змісту корекційно-розвиткової роботи як в умовах системи спеціальної освіти, так і в умовах інклюзивного навчання.

Актуальність дослідження. Спрямування загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з розумовою відсталістю на максимально можливий розвиток учнів, на можливості їхньої підготовки до праці у сферах матеріально-технічного виробництва та обслуговування зосереджує педагогічні зусилля на адаптації дітей у соціальному і природничому середовищі. Важливе місце у даному процесі набуває вивчення предметів освітньої галузі «Природознавство», що наразі забезпечується через навчальний предмет «Природознавство» у підготовчому, 1-5 класах. Вивчення змісту даного навчального предмета дітьми з порушеннями розумового розвитку передбачає усвідомлення ними своєї належності до природи і суспільства, створення елементарної бази для засвоєння учнями, відповідно до вікових особливостей, різних видів соціального досвіду, морально-правових норм, традицій тощо. Багатоплановий зміст навчального предмета посилює спрямованість початкової школи на всебічний розвиток особистості розумово відсталі дитини, дає змогу створити передумови для цілісної системи навчання та педагогічних впливів.

Аналіз останніх досліджень. Модернізація змісту освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку фокусується крізь низку нормативних документів, а саме через Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами 2013 р., що власне визначає зміст початкової загальної освіти та встановлює державні вимоги до навчальних предметів[3], і навчальні програми [5]. Оновлення змісту навчання природознавства базується на усталених у вітчизняній педагогіці дидактичних засадах засвоєння знань про природу розумово відсталими учнями [1,4], та передбачає тісний взаємозв'язок із навчально-дидактичним забезпеченням дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю [2].

Викладення основного матеріалу. Орієнтиром при удосконаленні змісту навчального предмета «Природознавство» у спеціальних загальноосвітніх закладах для розумово відсталих дітей, з огляду на стандартизацію початкової загальної освіти, має бути надання такого обсягу знань, які б забезпечили становлення в учнів вміння користуватись ними, адекватно діяти у відповідних життєвих ситуаціях, сприяли б

світоглядній спрямованості особистості. З огляду на це необхідно окреслити напрямки удосконалення змісту навчального предмета «Природознавство» для розумово відсталих дітей, що передбачає передусім конкретизацію мети, завдань, принципів реалізації предмета, змістових ліній побудови матеріалу і власне змісту навчальної програми, а також визначення вимог до його засвоєння.

Програма навчального предмета «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Новим навчальним планом передбачено вивчення «Природознавства» з підготовчого, 1 по 9 класи загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Завданнями даної дисципліни у початковій школі є пропедевтика навчальних предметів «Природознавство», «Географія», «Я у світі», що стане спадкоємним продовженням розпочатого вивчення. Метою вивчення навчального предмета «Природознавства» у підготовчому, 1-5 класах є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, усвідомлення школярами своєї приналежності до природи і суспільства, створення елементарної бази для засвоєння учнями, відповідно до їх вікових особливостей, різних видів соціального досвіду, морально - правових норм, традицій; способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у природоохоронній практиці.

Основна ідея змісту природознавства полягає у розкритті й встановленні зв'язків між компонентами неживої й живої природи, усвідомленні учнями належності людини до природи та суспільства; створення передумов для бережливого ставлення до навколишнього середовища, у поясненні впливу трудової діяльності людей на всі компоненти природи.

Завданнями навчального предмета «Природознавство» є:

- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини;
- формування практичних умінь і навичок поведінки у природі і соціальному середовищі;
- підвищення рівня готовності учнів до засвоєння природничо-географічного матеріалу в наступних класах шляхом уточнення, розширення і систематизації уявлень про окремі явища природи, про життя і працю людей;
- розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю;
- засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою;
- оволодіння доступними способами пізнання об'єктів і явищ природи.

Вирішення цих завдань забезпечується відповідними змістовими напрямами побудови навчального матеріалу, як освітнього, так і корекційно-розвивального характеру. Так, освітня мета реалізується за допомогою наступних змістових напрямів: людинознавчого; природознавчого; суспільствознавчого.

Людинознавчий напрям програми (пізнання людини) спрямований на формування у школярів з розумовою відсталістю умінь орієнтуватись у своєму тілі та світі людей (а саме: у найближчому оточенні людей, їх статі і віку), уявлень про статево-рольові і культурні стандарти поведінки у родині, поваги до батьків та однолітків та здорового способу життя. Реалізація цього напрямку здійснюється через такі змістові лінії: людина – ця лінія спрямовується на розвиток у дітей умінь орієнтуватись у біологічних ознаках

людини (будові тіла, органах чуття, статі і віку), формування прагнення до самостійності, навичок самообслуговування та бажання брати участь у суспільному житті, виконуючи корисні посильні дії; родина – ця змістова лінія охоплює знання, які розкривають правила поведінки та взаємодії людей (у сім'ї, колективі, суспільстві) та спрямовується на формування вмінь учнів спілкуватися в сумісній навчально-пізнавальній, ігровій і побутовій діяльності з дорослим та іншими дітьми.

Природознавчий напрям програми спрямований на формування у розумово відсталих школярів уявлень про об'єкти та явища природи, прищеплення навичок культурної поведінки серед природи та здорового способу життя. Напрямок передбачає формування в дітей вміння орієнтуватися у різноманітності рослинного і тваринного світу, впізнаючи їх найпоширеніших представників і розрізняючи групи рослин (дерева, кущі, трави; овочі, фрукти, ягоди) і тварин (звірі, птахи, риби, комахи; дикі та свійські); будові живих організмів, сезонних змінах в природі. Даний напрям представлений навчальними темами: об'єкти неживої природи, частини доби, погода, пори року, жива природа (рослини, тварини).

Суспільствознавчий напрям програми з природознавства спрямований на формування у розумово відсталих школярів елементарних уявлень про природу рідного краю, міста, села, в якому живе дитина, про символи України, ознайомлення з національними традиціями, звичаями. Даний напрям представлений навчальними темами: Батьківщина, символіка країни, рідний край тощо.

Відповідно до корекційно-розвивальної мети, матеріал будується за такими змістовими напрямками: розвиток позитивного ставлення до природи і праці людей; формування бережливого ставлення до об'єктів та предметів навколишнього середовища; виховання працелюбності, любові та поваги до природи і людей праці; формування усвідомленості учбової діяльності та корекція складових психічного розвитку дитини.

Добір навчального матеріалу з природознавства здійснено на основі врахування загальнодидактичних принципів навчання і передусім принципів достатності (необхідності) навчального матеріалу для формування в учнів уявлення про світ навколо людини, усвідомлення своєї належності до природи, розуміння суті об'єктів неживої та живої природи, зв'язку між природою та трудовою діяльністю; доступності матеріалу для сприймання та засвоєння учнями з розумовою відсталістю. Зміст навчальної програми побудований як за лінійним, так і за спіральним-концентричним принципом, який передбачає систематичне розширення і поглиблення знань та повторення теоретичного і практичного матеріалу з метою усвідомлення та узагальнення сутності явищ та процесів відповідно до вікових та пізнавальних особливостей учнів. Рекомендовано спрямовувати учня на обов'язкове застосування набутих знань (догляд за рослинами, санітарно-гігієнічні вимоги, правила безпеки праці та ін.) у його повсякденній життєдіяльності. Також, в основу побудови навчальної програми покладено екологічний, фенологічний та сезонний принципи. Обов'язковим є врахування краєзнавчого принципу, який орієнтує вчителя на те, що вивчення будь-якої теми має пов'язуватися з місцевими природними та виробничими умовами.

Вивчення даної дисципліни вирішує спільні навчальні та виховні завдання, що сприяє всебічному розвитку особистості учня, корекції його пізнавальної та особистісної сфер (розвитку сприймання, уваги, пам'яті, мислення, збагачення уявлень). Особливості психічного розвитку розумово відсталих молодших школярів вимагають розв'язання корекційних завдань. На початковому етапі вивчення природознавства (підготовчий, перший клас) одним із завдань є забезпечення розвитку чуттєвого сприймання,

опанування розумово відсталими школярами понять, які характеризують властивості об'єктів. Такими поняттями є колір, форма, розмір, вага, текстура і таке інше. Розумово відсталі молодші школярі опановують їх у різний термін і з певними труднощами. Засвоєння даних понять відбувається паралельно з вивченням тем: “рослини”, “тварини”, “сезонні зміни у природі”, і потребує максимальної розгорнутості і мовленнєвого супроводу.

Даний етап роботи є вкрай важливим для розумово відсталих молодших школярів, оскільки на основі вивчених ознак об'єктів і предметів навколишнього дітей навчають визначати істотні та неістотні їх ознаки, об'єднувати їх у групи.

Природознавство передбачає пізнання природних явищ у їх причинному зв'язку і постійній взаємодії, що сприяє розвитку наочно-дійового та наочно-образного мислення учнів та досягається за допомогою методів, які використовуються природничими науками: проведення спостережень, екскурсій, дослідів, практичних робіт, демонстрація натуральних об'єктів.

Використання індивідуального диференційованого підходу сприяє досягненню корекційних ефектів розвитку дитини під час вивчення природознавства.

На уроках, під час екскурсій, прогулянок, практичних занять у куточку живої природи, на шкільній навчально-дослідній ділянці значна увага приділяється безпосереднім спостереженням учнів над природою. Змістом спостережень є зміни у неживій природі, температура повітря, стан неба, опади; сезонні зміни у розвитку рослин та поведінці тварин; праця людей у різні пори року в саду, на полі, городі. Організовувати спостереження за погодою й сезонними змінами у природі необхідно щодня, оскільки вони сприяють накопиченню у дітей уявлень про навколишній світ, розвивають увагу, пам'ять.

Важливе значення для вивчення даного навчального предмета мають екскурсії до лісу, парку, в поле, на річку, тваринницьку ферму, у музей, під час яких предмети та явища розглядаються у об'єктивних умовах. Під час екскурсій необхідно проводити виховну роботу, в процесі якої розкривати багатства і красу рідного краю, звертати увагу учнів на бережливе ставлення до природи, пояснювати правила поведінки у громадських місцях.

Під час вивчення природознавства використовується практична діяльність, яка допомагає школярам виділяти суттєві ознаки, об'єднувати і класифікувати предмети, знаходити у них подібні і відмінні риси, робити висновки та узагальнення. Практичні роботи допомагають учням використовувати набутий досвід. При організації практичної діяльності (проведення дослідницького практикуму, робота на пришкільній ділянці, посильна участь у справах дорослих, проведення свят, малювання, складання композицій з природничого матеріалу, сюжетно-рольова гра тощо) необхідно залучати учнів до самостійного пошуку знань, формувати у них прийоми навчальної діяльності, використовуючи при цьому завдання на порівняння, класифікацію, виділення головного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Поряд із індивідуальними та фронтальними формами роботи необхідно залучати молодших школярів до парної та групової діяльності із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методів навчання, мультимедійних засобів, електронних засобів навчання, комп'ютерних навчальних програм.

Під час проведення спостережень, екскурсій, практичних робіт вирішуються завдання розвитку мовлення дітей: активний словник учнів поповнюється лексикою, що позначає природничо-географічні об'єкти і соціальні явища, їх якості. Опановуючи зміст

даного предмета, учні навчаються називати, описувати (усно і письмово) предмети, явища. Під час бесід, спостережень дітей потрібно навчати висловлювати свої враження і судження, формулювати відповіді на запитання, ставити запитання, правильно будувати речення, зв'язано висловлювати думку.

Провідним для всього курсу предмета «Природознавство» є питання охорони природи. Учні повинні усвідомити, що життя людини тісно пов'язане з природою, що природу необхідно оберігати, примножувати її багатства. Не розкриваючи поняття про біологічну рівновагу в природі, дітям необхідно дати уявлення про те, що загибель одного природного об'єкта може призвести до загибелі інших.

Зміст теми «Батьківщина», «Рідний край» реалізується через вивчення державної символіки, історичного минулого і традицій рідного краю, свят України. Під час вивчення природи України відбувається ознайомлення з господарською діяльністю людей, народними звичаями, мистецтвом, культурними пам'ятниками, особливостями життя людей у різних регіонах України.

Визначені програмою теми є близькими до соціального і практичного досвіду розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку та забезпечують їх соціалізацію й інтеграцію у природне оточення.

При вивченні природознавчого матеріалу, чітко визначений перелік вимог до знань та умінь учнів, які необхідно засвоїти за рік навчання у повному обсязі не є головним, як це існує у ряді навчальних предметів, таких як математика, рідна мова, тощо. Головним критерієм у навчанні даного предмета є формування і розвиток уявлень про цілісність світу природи, засвоєння навички знаходити зв'язки між світом живої та неживої природи, між світом рослин, тварин та людиною, між наслідками діяльності людини і природою.

Висновки. Оновлений зміст навчального предмета «Природознавство» для розумово відсталих дітей, з огляду на стандартизацію початкової загальної освіти, має надавати такий обсяг знань та уявлень, що забезпечить становлення в учнів вміння користуватись ними, адекватно діяти у відповідних життєвих ситуаціях, що стане підґрунтям світоглядної спрямованості особистості.

Найвагомішими принципами у доборі навчального матеріалу з природознавства є принцип достатності матеріалу для формування в учнів уявлення про світ навколо людини, усвідомлення своєї належності до природи, розуміння суті об'єктів неживої та живої природи, зв'язку між природою та трудовою діяльністю людини, та принцип доступності матеріалу для сприймання та засвоєння учнями з порушеннями інтелектуального розвитку.

Література:

1. Блеч Г. О. Методичні рекомендації щодо навчання природознавства у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей / Г. О. Блеч – К: Освіта України, 2011. – 72 с.
2. Блеч Г.О. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма ознайомлення з навколишнім, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / Г.О.Блеч. – К: Poligrand, 2012 – 110с.
3. Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами: початкова ланка: Навчально-методичний посібник / Н.Б. Адамюк, Л.Є. Андрусина, О.О. Базилевська та ін.; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки; За

ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої, Н.О. Макарчук, В.І. Шинкаренко. – Київ, 2014. – 336 с.

4. Коррекционная работа на уроках географии и естествознания во вспомогательной школе. / В.Н. Синева, Л.С. Стожок – К: Рад.шк, 1997. – 85с.

5. Трикоз С.В., Блеч Г.О. «Природознавство» [Електронний ресурс] / С.В. Трикоз, Г.О. Блеч // Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей (за ред. Колупаєвої А.А., Макарчук Н.О.) – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>

6. Трикоз С. В. Методичні рекомендації до формування природничих понять у розумово відсталих учнів на матеріалі предмета „Я і Україна” / С. В. Трикоз // Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології: зб. наук. праць. [за ред. Н. О. Макарчук]. – К. : Освіта України, 2009. – Вип. 4. – С.243-258.

УДК: 376.1-056.36

Гиренко Н.А

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСВОЄННЯ КУРСУ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена формуванню соціально-побутового досвіду у молодших школярів допоміжної школи на уроках соціально-побутового орієнтування. Соціально-побутове орієнтування, як предмет навчання, спрямований на практичну підготовку учнів допоміжної школи до самостійного життя і праці, на формування в них знань і умінь, які сприяють соціальній адаптації і підвищенню рівня загального розвитку учнів. Метою нашого дослідження стали педагогічні умови, що сприяють підвищенню рівня сформованості соціально-побутового досвіду учнів молодших класів спеціальної школи. В ході дослідження було розглянуто особливості планування практичної діяльності розумово відсталими учнями в процесі засвоєння соціально-побутових умінь та навичок.

Ключові слова: соціально-побутове орієнтування, соціально-господарський досвід, планування практичної діяльності.

Гиренко Н.А.

ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСВОЕНИЯ КУРСА СОЦИАЛЬНО-БЫТОВОЙ ОРИЕНТИРОВКИ УЧАЩИМИСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье рассматривается формирование социально-бытового опыта у младших школьников вспомогательной школы на уроках социально-бытовой ориентировки. Социально-бытовая ориентировка, как предмет обучения, направлен на практическую подготовку учеников вспомогательной школы к самостоятельной жизни и труду, на формирование у них знаний и умений, которые способствуют повышению уровня социально-бытового опыта учеников младших классов специальной школы. В ходе исследования были рассмотрены особенности планирования практической деятельности умственно отсталых учеников в процессе усвоения социально-бытовых умений и навыков.

Ключевые слова: социально-бытовая ориентировка, социально-бытовой опыт, планирование практической деятельности/

Nina Hirenko

WAYS OF PROVIDING THE ASSIMILATION OF THE EDUCATIONAL COURSE OF SOCIAL-DOMESTIC